

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยก่อนพุทธกาล ได้มีการค้นคว้าหาสัจธรรมเพื่อความหลุดพ้นกันมานานแล้วตั้งแต่สมัยพราหมณ์ซึ่งมีพิธีกรรมทางศาสนาที่ส่วนมากเน้นเรื่องการบูชาพระเจ้าเป็นหลัก พิธีการจึงมีแต่เรื่องพิธีกรรมบูชาयัญ ซึ่งใช้การฆ่าสัตว์ เช่น แพะ หรือแม้แต่สัตว์อื่น ๆ ก็ถูกฆ่าเช่นเดียวกันเมื่อเป็นเช่นนี้ ทำให้คนไม่มีอิสรภาพ และถูกครอบงำทางความคิด ซึ่งประกาศิตโดยพระเจ้า จึงทำให้สังคมวุ่นวายไปหมด จนสมัยพุทธกาลเป็นการเริ่มต้นประวัติศาสตร์ทางศาสนาที่เจริญรุ่งเรือง มีผู้ได้ค้นหาโมกขธรรม หาอุบายพ้นทุกข์อย่างจริงจังในอินเดียก่อนหน้าที่พระพุทธเจ้าจะค้นพบอริยสัจ ๔ มากมายเช่น ศาสดามหาวิระ ในกรีก ปารมินิเดส เอ็มพลีโดเคลสในอิหร่านมีซาราอุสตระ เป็นต้น^๑

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งได้อุบัติขึ้นมาในโลก เมื่อ ๒๕๐๐ ปีนับจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานโดยเกิดในชมพูทวีป เวลานั้นได้มีลัทธิเกิดขึ้นมากมายแต่ลัทธิต่าง ๆ นั้นไม่ได้มีแนวปฏิบัติที่นำมาซึ่งความหลุดพ้น ในการนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงแสวงหาความร่วมมือกันระหว่างคนในสังคม โดยเฉพาะการปลูกฝังให้คนมีสติปัญญา และใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาที่เกิดขึ้น มีเหตุผลรู้แจ้งเห็นจริง และเข้าใจเหตุปัจจัยต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เน้นเรื่องการสร้างสามัคคี มีการรวมตัวเพื่อรื้อถอนองค์กรในสังคมให้เกิดความสงบสุขในสังคม^๒

หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วได้เสด็จโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี พระองค์ได้แสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ เมื่อจบพระธรรมเทศนาดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากมลทิน จึงเกิดขึ้นแก่ พระอัญญาโกณฑัญญะ จนทำให้บรรลुเป็นพระโสดาบัน พระอัญญาโกณฑัญญะจึงกราบทูลขออุปสมบท ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ก่อนพุทธกาล ๔๕ ปี ซึ่งนับเป็นพระสงฆ์องค์แรกในโลก และ พระรัตนตรัยจึงเกิดขึ้นครั้งแรกในโลกเช่นกันในวันนั้น ต่อมาพระองค์ได้แสดงธรรมอื่น ๆ เพื่อโปรดปัญจวัคคีย์ที่เหลืออีก ๔ องค์ จนบรรลुพระโสดาบันหมด หลังจากทีปัญจวัคคีย์บรรลुเป็นพระโสดาบันหมดแล้ว พระองค์ทรงแสดงธรรม อนันตลักขณสูตรซึ่งทำให้ปัญจวัคคีย์บรรลुเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น ต่อมาพระองค์ได้แสดงธรรมโปรดพระยสะ และพวก ๕๔ คน จนบรรลुเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ในครั้งนั้น

^๑ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประวัติพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

^๒ พุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙๓-๑๙๔.

จึงมีพระอรหันต์รวมทั้งพระองค์ด้วย ทั้งสิ้น ๖๑ พระองค์ พระพุทธเจ้าจึงทรงดำริให้พระสาวกออกประกาศศาสนาโดยมีพระปฐมวาจา ในการส่งพระสาวกออกประกาศศาสนาว่า

“ พระภิกษุทั้งหลาย เราหลุดพ้นจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์แม้พวกเธอได้หลุดพ้นจากบ่วงทั้งปวง ทั้งของทิพย์และของมนุษย์เช่นกัน พวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าไปทางเดียวกัน ๒ รูป จงแสดงธรรมให้งามในเบื้องต้น ในท่ามกลางและในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะให้ครบถ้วนบริบูรณ์ สัตว์ทั้งหลายผู้มีธูลิกคือกิเลส ในจักขุ เพียงเล็กน้อยมีอยู่ แต่เพราะโทษที่ยังไม่ได้สดับธรรม จึงต้องเสื่อมจากคุณที่พึงได้รับ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึงธรรมมีอยู่ แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม”

^๓ จึงทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายไปในชมพูทวีปอย่างรวดเร็ว ชาวชมพูทวีปต่างพากันละทิ้งลัทธิเดิม แล้วหันมานับถือเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้นโดยลำดับ การรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนานั้นมิได้ขึ้นอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพียงกลุ่มเดียว ทั้งนี้ต้องเป็นการร่วมมือร่วมใจของทุกคนในสังคม เมื่อครั้ง พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน จึงมิได้มอบอำนาจในการบริหารปกครองแก่ใคร แต่รับสั่งให้คณะสงฆ์หรือทุกคนในสังคม ถือนะสัทธรรมหรือ พระวินัย เป็นหลักการสำคัญไว้ระหว่างสมาชิกในสังคมทั้งหมด มิใช่เกิดจากเพียงคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น กลุ่มของบุคคลอันจัดเป็นองค์ประกอบทางด้านสังคมในทางพระพุทธศาสนานั้นแบ่งเป็น ๔ กลุ่ม คือ (๑) ภิกษุ (๒) ภิกษุณี (๓) อุบาสก (๔) อุบาสิกา ซึ่งเป็นหัวใจของการเผยแผ่ศาสนา พระพุทธเจ้าทรงฝากพระธรรมวินัย อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ไว้กับบริษัท ๔ ดังพุทธดำรัสว่า “เมื่อตถาคตปรินิพพาน ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในพระธรรมวินัยยังมีความเคารพยำเกรงในพระพุทธศาสนา...ในพระธรรม...ในพระสงฆ์..ในสิกขา..ในกันและกันนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสัทธรรม ตั้งมั่นอยู่นาน” ^๔

ภายหลังมีสตรีที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยการนำของพระนาง มหาปชาบดีโคตรมี พร้อมศากยานิ ๕๐๐ คน ได้บวชและเข้ามาเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายสตรีและเป็นกลุ่มสาวิกา ที่ทำให้พระพุทธศาสนาได้บรรลุถึงองค์ประกอบที่สมบูรณ์ ดังที่ สุนทรีสุริยรังษี กล่าวไว้ในหนังสือ วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกาที่ได้รับเอตทัคคะ” โดยอ้างถึงพระสูตรต้นตอปิฎกตอนหนึ่งว่า ในสมัยโบราณสังคมอินเดียให้การยอมรับและให้ความสำคัญต่อผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายจึงมีสิทธิเสรีภาพและได้รับการยกย่องมากกว่าผู้หญิง จนกระทั่งสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงให้

^๓ ที.ม. (บาลี) ๑๐/ ๑๒๑-๑๒๒, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๙/๑๔๘.

^๔ อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๓/๓๔๓-๓๔๔.

ความสำคัญแก่ผู้หญิงเพิ่มขึ้นทั้งนี้เพราะสตรีก็จัดได้ว่าเป็นผู้มีศักยภาพในการสร้างคุณความดีได้เช่นกัน^๕

ความมั่นคงหรือไม่มั่นคงของพระสัทธรรมนั้นย่อมขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของพุทธบริษัท ๔ อุบาสิกาซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ของพุทธบริษัท จึงมีความสำคัญที่จะร่วมกันธำรงรักษาพระสัทธรรม ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากทุกคนได้ศึกษา เรื่องของพระพุทธานุชาสนาจนเข้าใจในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ และลงมือปฏิบัติตามคำสอนนั้น ตามสมควรแก่อัตภาพของตน หากมีการกล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัยก็สามารถที่จะหักท้วงหรือโต้แย้ง เพื่อปรับข้อผิดพลาดเหล่านั้น ให้ตรงตามคำสอนเดิมมากยิ่งขึ้น

การศึกษาในรายละเอียด หลักธรรมที่ส่งผลให้สตรีในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และหลักธรรมที่ได้รับฟังคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่ามีสาระแตกต่างกันอย่างไรบ้าง หรือมีหลักธรรมใดบ้างที่สามารถนำไปเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตของอุบาสิกาในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องที่สมควรศึกษาอย่างยิ่ง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทและสิทธิของอุบาสิกาคนสำคัญในฐานะสตรีสมัยพุทธกาล
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมสำหรับอุบาสิกาคนสำคัญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อประยุกต์หลักธรรมสำหรับอุบาสิกาคนสำคัญมาใช้ในสังคมไทย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ บทบาทและสิทธิของอุบาสิกาในฐานะสตรีสมัยพุทธกาลเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ หลักธรรมใดบ้างที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่อุบาสิกาคนสำคัญทั้ง ๑๐ คน
- ๑.๓.๓ การประยุกต์ใช้หลักธรรมที่เหมาะสมกับอุบาสิกาในสังคมไทยควรเป็นแนวทางอย่างไรและประยุกต์แบบไหน

^๕ วนิตา ฉายาสุตบุตร. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของนางสาววดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้า ๓ .

๑.๔ ขอบเขตในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษา วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยหลักฐานข้อมูลในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหลัก สำหรับเนื้อหารายละเอียดเพิ่มเติมผู้วิจัยได้สืบค้นจาก คัมภีร์และเอกสารอื่นที่มีนักวิชาการได้เขียนไว้ แล้วนำเสนอในรูปแบบของการเรียบเรียงเอกสารตามนัยและกรอบของการวิจัย เพื่อให้ได้ความสมบูรณ์มากที่สุด เช่น วิสุทธิมรรค วิมุตติมรรค และธัมมปทัฏฐกถา เพื่อศึกษาแง่คิด เกร็ดชีวิตและประวัติในด้านอดีตชาติและ ชีวประวัติในปัจจุบันของอุบาสิกาทั้ง ๑๐ คน ได้แก่ สุชาดาอุบาสิกา (มารดาพระยส) วิสาขามหาอุบาสิกา ขุชชุตตราอุบาสิกา สามาวดีอุบาสิกา อุตตรานันทมาตาอุบาสิกา สุปปวาสาอุบาสิกา สุปปียาอุบาสิกา กาดิยานีอุบาสิกา นกุลมาตาอุบาสิกา และกาลีอุบาสิกา และหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่อุบาสิกาทั้ง ๑๐ คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

อุบาสิกาคนสำคัญ หมายถึง อุบาสิกาคนสำคัญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่เป็นเอตทัคคะ จำนวน ๑๐ คน ได้แก่ วิสาขามหาอุบาสิกา ขุชชุตตราอุบาสิกา อุตตรานันทมาตาอุบาสิกา สุปปวาสาอุบาสิกา สุปปียาอุบาสิกา กาดิยานีอุบาสิกา นกุลมาตาอุบาสิกา กาฬีอุบาสิกาสุชาดาอุบาสิกา(มารดาพระยส) และสามาวดีอุบาสิกา

หลักธรรม หมายถึง ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่อุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้ง ๑๐ คน

คัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง พระไตรปิฎกและอรรถกถา ภีคา อนุภีคา ปกรณ์วิเส ซึ่งเป็นคัมภีร์หลักในการศึกษาของพระพุทธศาสนาเถรวาท

การประยุกต์ใช้ หมายถึง การนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับอุบาสิกาในสังคมไทย

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ ในหนังสือรากฐานพุทธจริยศาสตร์ สำหรับสงฆ์ไทยร่วมสมัย ว่า ความแตกต่างระหว่างไตรสิกขา สำหรับพระสงฆ์และคฤหัสถ์ในที่นี้ หมายรวมถึงอุบาสิกาด้วย นั้นอยู่ที่จุดเน้นหรือแง่มุมที่ตอกย้ำ ในไตรสิกขาของพระสงฆ์เน้นอยู่ที่การบรรลุธรรมส่วนตน ในขณะที่สำหรับคฤหัสถ์เน้นส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมเพราะมีส่วนที่สัมพันธ์ กับสังคม กว่าทั้งนี้เพราะคฤหัสถ์ต้องใส่ใจกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี และต้องการทำเพื่อประโยชน์

ของสังคมในลักษณะที่เป็นการกระทำโดยตรงหรือเป็นรูปธรรมมากกว่าด้วยเหตุนี้การบำเพ็ญศีลซึ่งเป็นความรับผิดชอบทางสังคมประการเดียวของสงฆ์จึงเป็นทานและศีลสำหรับคฤหัสถ์เพื่อให้ชัดเจนและก่อผลต่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรมในทางตรงกันข้ามส่วนที่เป็นการฝึกฝนในด้านเฉพาะตัวคือ สมาธิและปัญญา ท่านจัดรวมกันไว้เป็นข้อเดียวสำหรับคฤหัสถ์ คือ จัดเป็นภาวนาจะเห็นได้ว่าภาวนาในส่วนของคฤหัสถ์ ซึ่งเน้นย้ำที่การปลูกฝังเมตตาพร้อมทั้งทานและศีลนั้นมีความมุ่งหมายเพื่อให้โลกนี้สงบสุขปราศจากความเดือดร้อนระส่ำระสาย^๖

พระศรีปริยัติโมลีและคณะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือสตรีในพระพุทธศาสนาว่า สถานภาพของสตรีในสังคมอินเดียสมัยก่อนและหลังพุทธกาล คือในสังคมพราหมณ์และฮินดู ในแต่ละยุคนี้ ยุคพระเวท สตรีถูกกีดกันเรื่องการศึกษาและการประกอบพิธีกรรมยุคอุปนิษัทสตรีเริ่มมีบทบาทในการเรียนและการออกบวช ยุคคัมภีร์ธรรมศาสตร์ สตรีไม่มีสิทธิ์เท่าเทียมกับบุรุษไม่มีสิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพราะสตรีไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ ล่อลวงชายและไม่อาจดูแลตนเองได้ต้องมีบุรุษคุ้มครองตลอดเวลาทั้งยังไม่มีสิทธิ์ในการรับมรดกหรือมีสมบัติเป็นของตนเองและบุรุษมีสิทธิ์ที่จะเขียนตีผู้หญิงหรือแม้แต่จะสังหารสตรีก็ได้แม้หล่อนจะมีความผิดเพียงเล็กน้อย แต่เมื่อพระพุทธองค์ทรงอนุญาต ให้พระนางปชาบดีโคตรมี และเจ้าหญิงศากยจำนวนมา ได้เข้ามาบวชเป็นภิกษุณีก็เท่ากับว่าพระพุทธองค์ได้ฐานะสตรีให้สูงขึ้นมีบทบาทโดยเห็นว่าหญิงและชายมีสิทธิ์เท่าเทียมกันในการที่จะศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม ปกป้องพระศาสนาและสามารถบรรลุธรรมได้เช่นเดียวกัน ในด้านบทบาทและหน้าที่ พระพุทธศาสนาถือว่าสตรีและบุรุษมี บทบาทแตกต่างกันไปตามธรรมชาติ เช่นสตรีมีหน้าที่และบทบาทในการเป็นภรรยา เป็นมารดาเป็นอุบาสิกาในขณะที่บุรุษมีหน้าที่และบทบาทในการเป็นสามี เป็นบิดาเป็นอุบาสิกา ที่ดีของพระพุทธศาสนาทั้งสตรีและบุรุษต่างก็สามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมและพระพุทธศาสนาและประเทศชาติได้เท่าเทียมกันตามสถานภาพแห่งหน้าที่และบทบาทของตน^๗

พระคุณ ภิเมธกุโร กล่าวไว้ในหนังสือผู้หญิงกับการปฏิบัติธรรมว่า สตรีคือผู้มีสติ โดยยกคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ มาอธิบายว่า สตรีมีสติในการนุ่งห่ม การลุกนั่ง การยืน การนอน การกิน การเดิน การกิน การพูด มีสติตลอดเวลาจึงเป็น ผู้หญิงที่งามซึ่งเป็นความงามอย่างแท้จริง อยู่ที่ใจและกิริยา ถ้าเป็นคนที่ทำความดี มีจิตใจงาม เป็นเด็ก ก็เป็นเด็กที่มีกิริยามารยาทงาม เป็นคนแก่ก็เป็นคนแก่ที่สง่างามสง่างาม มีความรู้อย่างนี้ ก็จะเป็นที่พึงปรารถนาทุกคนอยากที่จะเข้าใจ เพราะได้รับประโยชน์และสบายใจ ที่ต้องสร้างให้มีขึ้นในจิตใจของเรา เพราะว่าเราเป็นสตรีและสตรี

^๖ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), รากฐานสำหรับพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๓๙-๔๐.

^๗ พระศรีปริยัติโมลีและคณะ, สตรีในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานครวิทยานิพนธ์ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓-๓๓, ๕๑-๕๖.

คือผู้มีสติ ถ้ามีสติแล้วก็จะทำให้ชีวิตของเราพัฒนาครบทั้ง ๔ อย่าง ทั้ง ทางกาย ศีล จิต และปัญญาในการปฏิบัติธรรมไม่ว่าบุรุษเพศ อิตถีเพศหรือเพศหญิง มีวัตถุประสงค์เหมือนกันคือลดความเห็นแก่ตัวให้มากที่สุด ลดความสำคัญมั่นหมายให้หมายเอง ลดตัวตนคือ ลดทิฏฐิ ตัณหา มานะ การเป็นชายและหญิงถึงเป็นการให้ถูกต้อง รู้จักหน้าที่และทำหน้าที่ให้ถูกต้อง ผู้ชายหรือหญิงต่างกันแค่ร่างกายแต่จิตใจก็มีกิเลสและความทุกข์เหมือนกัน ในด้านการเข้าถึงจุดสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ผู้หญิงรู้ธรรมะและเข้าถึงธรรมะได้เหมือนกันเช่นเดียวกับผู้ชาย การเข้าถึงธรรมะแล้วไม่มีความเป็นชายหรือหญิง จิตใจมั่นบริสุทธิไม่มีกิเลส แบ่งแยกเป็นชายเป็นหญิง พ้นจากอิตถีภาวะและปुरुสภาวะแล้วนั่นคือ จิตใจ ที่กลมกลืนไม่มีขอบเขต ไม่มีการยึดสำคัญมั่นหมาย^๔

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี ได้ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า นางวิสาขาเกิดในตระกูลเศรษฐีเป็นคนเพียบพร้อมทุกอย่างทั้งในด้านโภคทรัพย์และสติปัญญาเฉลียวฉลาดชีวิตของนางแวดล้อมไปด้วยบุคคลผู้เป็นบัณฑิต จึงเป็นเหตุให้นางเรียนรู้คุณธรรมและยังได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าจนสำเร็จพระโสดาบันตั้งแต่ยังเยาว์ นางวิสาขามีความประพฤติชอบทั้งกาย วาจา และใจ รู้จักวางตนให้เหมาะสมกับการเข้าสังคม นางได้ประพฤติดนเป็นแบบอย่างที่ดีในการบริจาคนกก่อนจะแนะนำผู้อื่นให้บริจาคน นางเป็นอุบาสิกาคนหนึ่งที่ถูกภักโสดาในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ริเริ่มถวายเครื่องอุปโภคบริโภคที่ควรเหมาะสมแก่สมณะ เช่น ถวายข้าวยาคุ ผ้าอาบนํ้าฝน ยารักษาโรค เป็นต้น จึงเป็นบ่อเกิดประเพณีทำบุญที่ชาวพุทธได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา แม้แต่เรื่องการรักษาศีลและเจริญภาวนา นางไม่ได้เพิกเฉยต่อความประพฤติของพระอุทายี นางเข้าไปบอกด้วยเมตตาจิต เพื่อให้ท่านประพฤติถูกต้องตามพระธรรมวินัย นางวิสาขามีความมั่นคงต่อพระรัตนตรัย และยังชักชวนมิตรเศรษฐี ผู้เป็นบิดาของสามีให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะความดีที่นางได้ประพฤติดมอดันเสมอปลาย เป็นอุบาสิกาที่ยึดมั่นในพระรัตนตรัย ดังที่นางพูดว่า ตลอดชีวิตของนาง จะว่างเว้นจากการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาไม่ได้^๕

สุนทรี สุริยะรังสี ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษากรณีอุบาสิกาผู้ได้รับเอตทัคคะ พบว่า อุบาสิกาทั้ง ๑๐

^๔ พระคชภูมิ เมธงกูโร, ผู้หญิงกับการปฏิบัติธรรม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙-๓๒.

^๕ พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (สิงห์โงน). "การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑, บทคัดย่อ

ท่านนั้นล้วนแต่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อีกทั้งยังให้การช่วยเหลือ พระสงฆ์ อุปลัมภพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมของอริยชน คือ ๑.ศรัทธา เชื่อมั่นในพระพุทธเจ้า ๒. ศีล มีความประพฤติส่วนตัวที่งดงามทั้งกายและใจ ปิดกั้นโอกาสในการทำชั่วและส่งเสริมโอกาสทำ ความดี ๓.สุตะ ความรู้ที่จำเป็นแก่ทุกคน ทำให้รู้จักการดำเนินชีวิตด้วยสติ เห็นผลประโยชน์ผู้อื่น มากกว่าประโยชน์ส่วนตน ๔.ปัญญา รู้สภาวะความเป็นเหตุเป็นผลตามสภาวะที่เป็นจริง มีความขยัน หาทรัพย์มาได้อย่างสุจริตและใช้อย่างมีสติไม่ตกเป็นทาสของกิเลสหรือความชั่วทั้งปวงจากการศึกษา ด้านต่าง ๆ คือด้านการบรรลุลุธรรม ด้านการทะนุบำรุงศาสนา และด้านอื่น ๆ นับว่าผลงานการวิจัย ดังกล่าว ได้ให้คำตอบอันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของผู้วิจัยอยู่ไม่น้อย^{๑๐}

เปรม หิมจันทร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง **บทบาทของสตรีอินเดียในวรรณคดีบาลี** พบว่า สตรีในอินเดียในสมัยพุทธกาลว่ามีบทบาท ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายคติโลก และ ฝ่ายคติธรรม ฝ่ายคติโลกสตรี สตรีมีหน้าที่และบทบาทในฐานะเป็นมารดา เป็นภรรยา เป็นสะใภ้ เป็นลูก เป็นอุบาสิกา และผู้ประกอบสัมมาชีพ ส่วนฝ่ายคติธรรมกล่าวถึง สตรีในฐานะ อริยสาวิกา เป็นเอตทัคคะคือสาวิกา ผู้ประกอบคุณความดีต่อพระพุทธศาสนาอย่างดียิ่งจนเป็นที่ประจักษ์ต่อพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ทั้งปวงจึงร่วมกันเสนอแต่งตั้งเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ เรียกว่าได้รับเอตทัคคะด้านนั้น ๆ และในฐานะ เป็นผู้อุปัชฌาย์พระพุทธศาสนา^{๑๑}

ดวงกมล ทองคนารักษ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง **บทบาทและความสำคัญของอุบาสิกาใน พระพุทธศาสนาเถรวาท** พบว่าบทบาทและความสำคัญของอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ใน สมัยพุทธกาล มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนามากกว่าอุบาสิกาในสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะ อุบาสิกาในสมัยพุทธกาลนั้นมีความมุ่งมั่นต่อพระพุทธศาสนาในฐานะที่ต้องการสำเร็จมรรคผล นิพพานโดยตรง มิได้ต้องการเพียงแค่บุญหรือสวรรค์เท่านั้นเช่น การบำรุงพระพุทธศาสนาของนาง วิสาขาเป็นต้น ซึ่งผลการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นเหตุให้นางบรรลุลุธรรม หรือกรณีของนางชุช ชุตตรา ที่แสดงธรรมให้กลุ่มอุบาสิกาของพระนางสามาวดี จนบรรลุลุธรรมได้แสดงให้เห็นว่าบทบาทใน การบำรุงพระพุทธศาสนาของอุบาสิกาในสมัยพุทธกาลนั้น มิได้จำกัดอยู่แค่เพียงผลบุญอันจะนำไปสู่ สวรรค์เท่านั้น^{๑๒}

^{๑๐} สุนทรี สุริยะรังสี, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษา กรณีอุบาสิกาผู้ได้รับเอตทัคคะ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔, บทคัดย่อ.

^{๑๑} เปรม หิมจันทร์, “บทบาทของสตรีอินเดียในวรรณคดีบาลี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๒๒, บทคัดย่อ.

^{๑๒} ดวงกมล ทองคนารักษ์, “บทบาทและความสำคัญของอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๗, หน้า ๑-๑๐.

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า อุบาสิกาในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น เป็นบุคคลที่เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อตอบแทนคุณของศาสนา ด้วยความรับผิดชอบอย่างเต็มความสามารถของตน อีกประการหนึ่งสามารถที่จะร่วมกิจกรรมทางศาสนากับผู้ชายได้เป็นอย่างดี มีคุณภาพ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อุบาสิกามีความสำคัญเทียบเท่ากับผู้ชาย ต่างกันแต่ที่มีการปฏิบัติที่เคร่งครัด ละเอียดย่อนยิ่งกว่า ในบางครั้ง บางกรณี สามารถที่จะก้าวหน้าในธรรมมากกว่า ทำให้บรรลุธรรมก่อนผู้ชายอีกด้วย

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๗.๑ ศึกษาปัญหา สิ่งที่ยากรู้ ในที่นี้ คือ หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่อุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ศึกษา ข้อมูล และเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอุบาสิกาทั้ง ๑๐ คน ที่ได้รับหลักธรรมจากพระพุทธเจ้า จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์พิเศษ และหนังสือ ตำราเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ วิเคราะห์ข้อมูล

๑.๗.๔ สรุปข้อมูล เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบบทบาทและสิทธิของอุบาสิกาในฐานะสตรีสมัยพุทธกาลอย่างชัดเจน

๑.๘.๒ ทำให้ทราบหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่อุบาสิกาคนสำคัญที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ได้แนวทางประยุกต์หลักธรรมสำหรับอุบาสิกาในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม